

XXVII.

AZ ÚJABB POLGÁRISODÁS

ELEMEI EUROPÁBAN A' RÓMAI BIRODALOM BUKÁSA UTÁN.

(ELSŐ KÖZLÉS).

– *Az európai újabb polgárisodás' jelleme.*

Ha az újabb Európa polgárisodását megelőzőtt státusokat tekintjük, akár Ázsiában, akár máshol, ide értve a' görög és római polgárisodást is, lehetetlen észre nem vennünk azon egységet, melly ezeket bélyegzi. Úgy látszik mintha mindegyik egyetlen egy elvből, egyetlen egy eszméből indult volna ki; mondhatnók hogy a' polgári társaság egy elvnek birtoka volt, melly felette kizárólag uralkodni, intézményeit, szokásait, vallását, szóval egész kifejlődését meghatározni látszott.

Igy például Egyiptomban a' theocraciái elv kormányozta az egész társaságot; az jelenkezik ennek szokásaikban emlékeiben, mindenben mi az egyiptomi polgárisodásból fenmaradt. Indiában ugyanezt tapasztaljuk; itt is majdnem kizáró uralkodását találjuk a' theocratiái elvnek. Máshol más polgári szerkezetet látunk, p. o. egy hódító kasztának uraságát; itt az erőhatalom' elve bírja a' társaságot, reá szabja törvényeit, jellemét. Máshol a' polgári társaságban a' népurasági elv' kifejezésére aka-

dunk, mint a' kereskedést űző köztársaságokban Kisázsia' partjain Jóniában, Phoeniciában. Szóval ha a' régi álladalmak' polgárisodását vizsgáljuk mindegyiknél különös egység, egyszerűség bélyege tűnik szemünkbe; intézvényekben, eszmékben, szokásokban csak egy, legalább túlnyomó erő kormányoz 's határoz meg mindent.

Ezzel nem akarjuk állítani, hogy ezen egység a' régi polgárisodásban mindenkor 's háborítlanul uralkodó volt. Ha visszamegyünk a' legrégibb történetekre tapasztaljuk, hogy mind azon különböző erők, melyek polgári társaság' kebelében kifejlődhetnek a' régi státusok alakulásakor is vittak az elsőségért. Egyiptomban, Etruriában, sőt Görögországban is a' harcosok' kasztája a' papi testület ellen küzdött; máshol a' patriarchális rendszer a' szabad egyesülési rendszerrel, az aristocratia a' demokratiával harczolt 'sbt. De ezen küzdesek jobbra hystória előtti időszakba esnek, melyből azoknak csak homályos emlékezete maradt fenn. Ezen küzdés néha újra feltűnt a' népek' élete' folytában, de mind annyiszor jókor véget ért; a' küzdő erők valamelyike hamar lett győztessé 's úrrá a' polgári társaságban. A' harcz mindig egy elvnek kizáró, vagy legalább túlnyomó hatalmú uraságával végződött. Különböző elveknek együttlétezése és küzdelme csak ritka esemény, csak mulékony crisis vala ezen népek történeteiben. Innen eredt a' régi státusok' polgárisodásában ama' jellemző 's figyelemre méltó egyszerűség. Ennek eredményei igen különbözők voltak. A' görögöknél, például, a' társulati elvnek egyszerűsége csoda sebességű kifejlődést szült; egy nép sem fejlődött ki soha illy rövid idő alatt 's illy fényesen. De ezen hirtelen, hámulandó emelkedésre nem kevésbé sebes hanyatlás következett. Úgy látszik azért minthogy a' görög polgárisodást éltető elvnek teremtvő ereje elfogyván, más nem létezett melly azt kipótolhatta volna.

Máshol úgy mint Egyiptomban, Indiában a' polgárisodási elvnek egysége más eredményt szült; a' polgári társaság mintegy megállapodott, megmerevült. Az

egyszerűség, egyhangúságot szült. Az álladalom meg nem bukott ugyan, a' társaság sokáig fennállott; de megjegesedve 's mozdulatlanul.

Ezen, egységi szellem az irodalmat, az ész szüleményeit is bélyegzi. Az Európában nem rég elterjedt indiai literatura termékeiben ezt leginkább tapasztalhatni. Lehetetlen észre nem venni, hogy valamennyi egyforma bélyeget visel; mindnyája egy lettdolog eredményének, egy eszme' kifejezésének látszik, vallási vagy erkölcsi munka, történeti hagyomány, drámai, epicus költemény, minden rokon vonásokat mutat. Az elme szüleményei ugyanazon egyszerűség, egyhangúság' bélyegét viselik, melly a' történetekben 's polgári intézményekben mutatkozik. Görögországban is, az emberi elme gazdag kincseinek közepette, félreismerhetlen egység uralkodik irodalomban szintúgy mint művészetben.

Egészen ellenkezőt tapasztalunk újabb Európa' polgárisodásában. Részletekbe nem bocsátkozván vessünk csak egy általános pillantatot történeti emlékezeitink tömegére; azonnal látni fogjuk milly változatos, zavart, viharos ezen újabb polgárisodásnak képe; a' társasági szerkezetnek minden elvei, minden formái abban együtt léteznek; egyházi és világi hatalom, a' theocraticus, monarchicus, aristocraticus, democraticus elemek, minden társas állapotok, helyzetek, osztályok, egybevegyülnek, surlódnak; végtelen lépcsőzeteit látjuk a' szabadságnak, jólétnek, gazdagságnak, befolyásnak. És ezen sokféle, különböző erők szüntelen harcban állanak egymással, a' nélkül hogy bármellyik is végképen elnyomhatná a' többit 's magának vihatná ki az uraságot.

Eszmékben 's érzelmekben ugyanazon változatosság, ugyanazon harcz. A' theocraticus, monarchicus, aristocraticus és democraticus elvek 's vélemények egymást tolják, üldözik, módosítják 's korlátolják. Üssük fel a' középkor legmerészebb iratait; sehol sem találunk eszmét melly legvégső következményéig vitetnék. A' korlátlan kényuraság pártemberei akaratlanul megtagadják tanjok

végeredményeit; érezhetni, hogy körülöttök más eszmék, más befolyások is léteznek 's munkások, mellyek őket megakasztják a' végcél elérésében. A' demokratáknál hasonlót tapasztalunk. Sehol sincs ama' rendíthetlen vakmerőség, ama' tántoríthatlan logica, melly a' régieknél mutatkozik. Az érzelmek 's szenvedelmek hasonló ellentétet 's változatosságot mutatnak; hatalmas függetlenségi vágyat 's egyszersmind legnagyobb készséget vak engedelemre; ritka hűséget ember és ember között 's mellette erős hajlamot minden féket elszakasztva 's mással mit sem gondolva csak önmagának élni.

Hasonló jellemet találhatni az irodalomban is. Tagadhatatlan hogy forma és művészség' tekintetében a' középkori literatura a' régivel nem vetélkedhetik; de mi az érzelmek, az eszmék összegét illeti, ennél erősebb 's gazdagabb. Láthatni belőle hogy az emberi lélek több pontjain 's mélyebben indíttatott meg. A' formának tökéletlensége épen ezen okból ered. Minél gazdagabb 's különmeműbb az anyag, annál nehezebb azt egyszerű, tiszta alakba önteni.

Az újabb polgárisodásnak ezen uralkodó jelleme tehát mindenben feltalálható. Ez kétségtelenül azon bajt szülte, hogy ha kirekesztőleg egy vagy más kifejlődésre figyelmezőnk az emberi elmének, tudományban, művészetben, szóval minden irányban, mellyben az emberi lélek haladni képes, azt csekélyebbnek fogjuk találni a' régibb polgárisodásnak hasonnemű kifejlődésénél; de ellenben ha az egésznek tekintjük, az európai polgárisodás hasonlíthatlanul gazdagabbnak mutatkozik, mert egy-más mellett jóval többféle kifejlődést szült. 'S vajjon nem tizenöt százada - e már hogy kezdetét vette 's még szüntelen halad? Olly sebesen nem ment ugyan előre mint a' görög polgárisodás, de vjszont haladása meg nem akadt maig is. Roppant pálya fekszik előtte 's napról napra sebesebben halad rajta, mert mindig több több szabadság kíséri mozdulatait. Míg egy elv, egy forma kizáró uralkodása hármelley név alatt zsarnokságot szül, a' polgári

társaság' elemeinek különbözése, azon lehetetlenség hogy egyik á' másikat kizárhassa, kiirthassa, minél fogva egymást eltérni, egymással egyezkedni kénytelenek, szükségképen szabadságra vezet.

Ez valódi, roppant elsőség 's ha mélyebben tekintünk a' dolgok' felületénél, ha a' külső tünetenyeken keresztül a' dolgok' természetébe pillantunk, kénytelenek vagyunk elismerni, hogy ezen elsőség az ész által nem kevésbé igazoltatik, mint a' lettdolgok 's történetek által. Egy pillanatil nem tekintvén az európai polgárisodást, fordítsuk figyelmünket a' világegyetemre 's ennek szerkezetére a' világi dolgok' közönséges folyamataira. Mit veszünk észre? Az elemek hasonló különbözését, változatosságot, harcát, minőt az európai polgárisodásban tapasztaltunk. Tagadhatatlan hogy egy elv, egy szerkezet, egy eszme, egy különös erő sem bírta még a' világot magaevá tenni, azt egy változhatlan formába önteni, abból minden más hatást száműzni, felette egyedül 's korlátlanul uralkodni. Különböző erők, elvek, rendszerek küzdenek szüntelen egymással 's fel váltva kormányoznak vagy kormányoztatnak, de soha sem végképen győztesek vagy elnyomottak. Az európai polgárisodás tehát hű képmása a' világegyetemnek 's szintűgy mint ez, sem nem szűk, sem nem kizáró, sem nem mozdulatlan; kifejlődése olly változatos, olly gazdag, olly munkás mint a' mindenség. Az európai polgárisodás úgy szólván az örök gondviselés terve szerint halad, az isten útaira jár.

Mindezek eddig csak állításképen adattak elő. Bizonyítványokat a' történetek' kifejlődése fog nyújtani. Mindazonáltal már most is nem csekély támasza lenne állításainknak, ha polgárisodásunk' bölcsőjében már feltalálnók okait 's elemeit az általam neki tulajdonított jellemnek; ha a' világ állapotában a' római birodalom megbuktakor, 's azon lettdolgokban mellyekből az európai polgárisodás alakul, reá ismernénk ezen nyugtalan, de termékeny változatosság' csiráira. Ezeket felkeresni szándékom. Meg akarom vizsgálni Európa akkori állapotát 's

kikutatni mind az intézményekben, mind a' véleményekben, eszmékben 's érzelmekben, hogy a' római világ milly elemeket hagyott örökségül az újabb Európának. Ha ezen elemekben az általam leírt jellem' bélyegét felfedezhetjük, ez úgy hiszem már is némi valószínűsége fogja emelni fentebbi állításaimat. Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a' római birodalom mi volt 's miképen alakult.

Róma alakulásakor nem volt egyéb mint municipális, község. A' római kormány nem volt egyéb, mint olly intézmények összege, mellyek egy város belsejébe zárt népség' szükségeinek megfelelők; az az municipális intézmények: ez bélyege a' római kormánynak.

De nem csak Rómában volt ez így: ha az akkori Olaszországban körülnézünk, Róma környékén csak városokat találunk. Mit azon időben nemzetnek neveztek nem volt egyéb frígyes városoknál. A' latin nép latin városok szövetsége; hasonló szerkezetűek voltak. Etruria, Samnium, Sabina és nagy Görögország státusai is.

Azon időszakban faluk nem léteztek; a' mezőség semmiben sem hasonlíta mostani tekintetéhez; míveltetek ugyan, de népesedve nem valának. A' mezők birtokosai városban laktak; néha kirándultak tulajdonukra felügyelendők; gyakran bizonyos számú rabszolgákat tartottak ott; de a' mit mai nap mezei lakosoknak neveziünk; ezen hol elkülönzött tanyákban elszórt, hol falukban gyűlt népességet, melly mindenfelé ellepi a' földet, ezen tünemény az ó Itáliában ismeretlen volt.

Midőn Róma messze terjeszkedett, mit mívelt? kísérjük történeteit 's látni fogjuk, hogy városok ellen harczol, városokkal alkudozik; városokba küldi gyarmatait. A' világnak Róma általi hódoltatása, nagy számú városok hódoltatásának 's alapításának története. Keleten, az igaz, a' római uralkodás terjeszkedése nem egészen viseli e' jellemet: ott a' népesség másképen volt elosztva mint nyugaton. De minthogy most csak az europai népeségről szólunk, az hogy keleten mi történt kevésbé érdekel.

Ha nyugatnál tovább nem creszkedünk, mindenütt az általam érintett lett dologra akadunk. Galliában, Spanyolországban mindig városokkal találkozunk; távol a' városoktól, erdők, mocsárok lepik el a' földet. Vizsgáljuk meg a' római emlékeknek, a' római útnak jellemét. Nagy utakat találunk csak egyik várostól a' másikhoz vezetőket; azon kisebb mellékutak sokaságát, melyek ma keresztül kasul járnak az országokban, hiába keresnők. Semmit sem találunk hasonlót ama' számtalan kisebb emlékekre, falukra, kastélyokra, kápolnákra, melyeket a' középkor mindenfelé elhintett. Róma csak roppant építményeket hagyott maga után, municipalis bélyegűeket, egy pontra egybegyűlt nagyszámú népesség szükségéinek megfelelőket. Bármí szempontból tekintsük a' római világot, a' városoknak csaknem kizáró túlnyomóságát, 's a' mezei lakosság' nemlétét fogjuk benne találni. A' római világnak ezen municipalis jelleme az egységnek, egy nagy birodalom e' társasági kötelékének, megalapítását 's fentartását igen nehezíté. Municipalitás, minő Róma volt, elfoglalhatott egy világot; de sokkal több hajába került azt kormányozni, 's rendben tartani. 'S csak ugyan midőn a' hősi munka célját elérve hinnők, midőn az egész nyugat, és keletnek nagy része, a' római uraság alá esett, látjuk ama' csodaszámú, különállásra és függetlenségre alkalmas városok és apró státusok' kapcsolata mint bomlik el, ezek mint oszolnak 's válnak el egymástól. Ez volt egyike azon okoknak, melyek a' császárság' szükségét szülték, mely mint központositott kormányforma képesebb vala annyi össze nem függő elemet együvé kötni. A' császárság igyekezett ezen elszórt társaságba egységet hozni 's e' törekvés bizonyos pontig sikerült is. Augustus és Diocletian között, ugyanazon korban midőn a' polgári törvényhozás annyira kifejlődött ama' roppant kormányzási rendszer is megállapítatott, mely a' római világon szétterjeszté ama' hierarchice elosztott, 's mind a' császári udvarral, mind egymás közt szorosan egybekapcsolt tisztviselők halóját, melyek mintegy csatornákul

szolgáltanak a' hatalom' akaratát a' polgári társasághoz a' társaság adóját és erőit a' hatalom szolgálatára juttatni.

'S ezen rendszernek sikerült nem csak a' római világ' elemeit egybegyűjteni, 's összekapcsolni, de a' kényuraság, a' középponti hatalom eszméjével az eszméket meg is barátkoztatni. Bámulatos látni miképen honosodott meg ezen gyengén egybefüggő apró köztársaságokban, 's municipalitásokban a' fenséges, egyetlen, szent caesari hatalom iránti hódolat. Igen nagy szükségnek kellett lenni római birodalom' részei közötti erős kötelékre, különben a' kényuraság eszméje, 's jogosságának hite nem talált volna oly könnyen utat az elmékbe.

Ezen eszmével, 's kormányzási szerkezetével felfegyverkezve, 's az ehhez kapcsolt hadi szerkezet' segédelmével a' császárság sokáig harczolt a' felbomlás ellen, mely a' birodalom' belsejét rongálta, 's a' barbárok berohanásai ellen. Szüntelen hanyatlás közben nem szűnt meg magát e' kettős ellenség ellen védeni. Végre megjött azon időpont, melyben a' felbomlás nyertes lőn; sem a' zsarnokság' fogásai, sem a' szolgaság hanyagsága nem bírták tovább e' roppant alkotványt fentartani. A' negyedik században az mindenütt szétfoszlott, eldarabolgatott; a' barbárok minden felől benyomultak; a' tartományok nem állottak ellent, 's mit sem gondoltak többé a' közös ügyről. Akkor néhány császárnak különös gondolat ötlött eszökbe; meg akarák kísértetni ha vajjon a' szabadság reménye szövetségi rendszer, ahhoz mit ma képviseleti kormánynak nevezünk, hasonló szerkezet nem óvná-e' jobban a' birodalom egységét a' kényúri adminisztrációnál. Fennmaradt Honorius és ifjabb Theodosius császároknak egy 418-ban kelt leírása a' galliai praefectushoz, mely nem tárgyz egyebet mint déli Galliában egy képviseleti kormánynak felállítását, 's ennek segédelmével a' birodalom egységének fentartását. De ezen leírásnak, mely évenként Arles városában rendelt tartatni gyűlést, hol déli Gallia hét tartományának 's városai-

nak képviselői hazájok érdekeiről tanácskozzanak, siker nélkül maradt. Mi ma politicalai jótéteménynek tartatik, azt akkor a' városok, a' tartományok elfogadni vonakodtak; senki sem akart követet választani, senki sem akart az arlesi gyűlésre menni. A' központosulás, az egység ellenkezett ezen társaság eredeti természetével; a' helybeli érdekek; a' municipalitások' szelleme mindenütt feltűnt; egy közös polgári társaság, egy közös haza' helyreállításának lehetetlensége szembeötlő volt. A' városok falaik közé zárkoztak, 's a' császári birodalom összerogyott; mert senki sem akart ahhoz tartozni, minden polgár csak saját városát tekinté hazájának. Ekképen a' római birodalom' bukásakor ugyanazon lett' dolgra akadunk ismét, melyet már Róma bölcsőjében találtunk, 's ez a' municipális rendszer és szellem túlnyomóssága. A' római világ eredeti állapotára tért vissza; városokból alakult, feloszlik 's ismét városok maradnak fenn.

Municipális igazgatás, ez az mit az agg római polgárisodás az újabb Európának örökségül hagyott; igen szabálytalan, elgyengült, csekély hatósággal ugyan ahhoz képest mivel az előtt birt vala, de még is csak ez egyedül élte túl a' római világ minden hajdani alkotó elemeit.

De hibázok azt mondván, hogy ez egyedül, még egy másik lett dolog, egy másik eszme is fenmaradt a' római birodalom romjaiból; a' császárság' eszméje, a' császári czím, a' császári felség' 's az ehhez kötött korlátlan hatalom' eszméje, melly utóbb a' körépkorban 's az újabb polgárosodásban nagy szerepet játszott. Ezen elemeket vette által az európai polgárosodás a' rómaítól; egy részről a' municipalis rendszert, ennek szokásait, szabályát, példáját 's szabadsági elvet; más részről egy általános, közös polgári törvényhozást és a' korlátlan hatalom 's császári felség eszméjét 's ezekben a' rend és szolgaság elveit.

De ugyan ezen időben a' római társaság keblében egy másik ettől egészen különböző társaság alakult,

melly más elvekre alapítva, más eszméktől lelkesítve, az újabb európai polgárosodáshoz egészen más elemekkel is járult; a' *keresztény egyházat* értem. *Keresztény egyháztól* szólok, nem *kereszténységről*. A' negyedik század' végén 's az ötödik kezdetén a' kereszténység már nem volt többé pusztán egyedi hitvallás, hanem már political intézménnyé vált; volt már saját kormánya, papi rendje, ennek külön külön foglalatosságaihoz szabott hierarchiája, jövedelmei, független hatási eszközei, egy nagy társaságnak megfelelő egybegyülési és közremunkálási pontjai, provincialis, nationalis és generális conciliumok, 's a' társaság közügyei feletti tanácskozás' szokása. Szóval ezen időszakban a' kereszténység nem volt többé csupán vallás, már egyház volt.

Ha egyház nem lett volna már, nem tudom mi lett volna belőle a' római birodalom bukása közben. Csak emberi szempontból akarom tekinteni 's tovább nem ereszkedni természetszerű következményeknél 's lett dolgoknál. Ha a' kereszténység ekkor, mint első korában, nem lett volna egyéb egyedi hitvallásnál, érzelemnél, meggyőződésnél, hihető hogy a' császári birodalom felbomlása és a' barbárok berohanása közben elveszett volna. Később csakugyan ki is veszett Ázsiában és éjszaki Africában ehhez hasonló berontása alatt a' barbár muszlimoknak, mind a' mellett hogy ott is rendesen szerkezett egyház, political intézmény vala. Mennyivel valószínűbb ennek bekövetkezése a' római birodalom bukásának pillanatában. Akkor nem létezett egy is azon eszközök közül, mellyek által mai nap erkölcsi befolyások fennállhatnak 's terjedhetnek függetlenül political intézményektől, mellyek által, egy puszta igazság, egy puszta eszme képes az eleméken uralkodni, a' tetteket kormányozni a' történeteknek irányt adni: semmi nem létezett a' negyedik században, mi az eszméknek, a' személyes érzelmeknek ennyi hatást kölcsönözhetett volna. Világos hogy csak erős szerkezetű, erős kormányzatú társaság vihatott meg ily esettel, 's állhatott ki diadalmasan ily zivatart. **Ügy**

hiszem hogy nem hibázok azt állítván, hogy a' negyedik század végén és az ötödik elején a' keresztény egyház mentette meg a' keresztény vallást. Az egyház volt az egyedül, melly intézményeivel, hierarchiájával, igazgatási hatalmával, magát erősen védé a' birodalom felbomlása 's a' barbárság borontásai ellen, melly végre a' barbárokat is meghódította, melly az új polgárosodás' eszközévé lett, kötelékké a' római és barbár világ között. Inkább az egyház állapotát kell tehát figyelemre venni mint a' vallását ha ki akarjuk nyomozni, hogy a' kereszténység mivel járult az ötödik században az újonnan alakulandó polgárisodáshoz, hogy ebbe minő elemeket vegyített. De mi volt ez időszakban a' keresztény egyház?

Ha, mindig csak pusztán emberi szempontból, azon különböző forradalmakat tekintjük, mellyeken a' kereszténység kifejlődése közben eredete óta egész az ötödik századig általment, 's ha ezt ismétlem, csupán mint társaságot 's nem mint hitvallást tekintjük, úgy tapasztaljuk hogy az három egymástól lényegesen különböző állapoton ment keresztül.

A' legelső időkben a' keresztény társaság mint közös hitbeli meggyőzések és érzelmek puszta egyesülete tűnik fel; az első keresztények egybegyűlnek hogy egymással élvezhessenek hasonló vallási gerjedelmeket. Ott még nem található megállapított tant vagy szertartást, szabályokat, egyházi fenytéket, kormányzó testületet. Kétségkívül nem létezik társaság, bár még bölcsőben 's gyengén szerkezve legyen is az, mellyben azt lelkesítő 's igazgató erkölcsi hatalom nem léteznék. A' külön keresztény egyesületekben is voltak tehát egyes emberek kik szónokoltak, oktattak, az egyesületet erkölcsileg kormányozták, de még nem létezett megállapított egyházi magistratus, nem vallásos fenyték; közös meggyőzések 's érzelmek puszta egyesülete, ez a' keresztény társaság eredeti állapota.

Minél inkább kifejlődék, 's pedig már korán, mert nyomait már az első emlékekben találhatni, csirázni lá-

tunk tanok' gyűjteményét, fenyítéki szabályokat, egyházi hivatalokat. Tisztviselőket látunk különböző neveikkel 's foglalatosságokkal; némelyek *πρεσβυτεροι* vagy *öreges* 's ezekből lettek a' lelkészek; mások *επισκοποι* vagy felvigyázók 's ezek lettek utóbb püspökökké; mások *διακονοι* vagy diaconusok kiket a' szegényekre ügyelés és az alamizsna elosztása illetett:

Úgy szólván lehetetlen szorosan meghatározni, hogy ezen különböző egyházi tisztviselőknek mik voltak külön foglalatosságaik; az elválasztó határvonal hihetőleg igen gyenge és ingatag volt; azonban az egyházi intézmények megszülemlettek. De ezen második időszaknak uralkodó jelleme az, hogy az uraság, a' túlnyomó hatalom a' keresztény társaságban, még a' hivek' testületénél van. A' hivek' testülete az, melly egyedekeket hivatalokra választ, melly akár a' fenyítéket, akár a' tanokat is elfogadja. Ekkor még nem vált külön a' keresztény egyház kormánya a' keresztény néptől; egymástól függetlenül nem léteznek, 's még a' keresztény nép az melly fő befolyást gyakorol a' társaságban.

A' harmadik időszakban már mindent másképen találunk. A' néptől különvált egyházi testület létezik, papi testület saját jövedelemmel, törvényhatósággal, alkotmánnyal, szóval tökéletes szerkezetű kormány, melly magában is egy társaság ellátva minden eszközökkel fenntartásra, függetlenül azon társaságtól, mellyre befolyását gyakorolja. Ilyen a' keresztény egyház alkotmányának harmadik időszaka, 's ezen állapotban találjuk már az ötödik század kezdetén A' kormány nincsen ugyan tökéletesen külön válva a' néptől, illy kormány nem létezhetik 's vallásra épült még kevésbé mint más; de az egyházi rend és a' hivek közötti viszonyban, az első az, melly uralkodik és pedig úgy szólván minden korlát 's ellenőrség nélkül.

A' keresztény egyházi rendnek ezen felül még más befolyási eszköze is volt. A' püspökök és papok a' városok municipalis kormányának előljárói voltak. Láttuk

hogy a' római birodalomból nem maradt, úgy szólván, semmi mint a' municipalitások. A' kényuraság zsarolásai és a' városok hanyatlása által a' curialisok, vagy is a' városi municipális testület' tagjai, tönkre juttatván annak kormányzását mindenképen magokról elhárítani törekedtek; a' püspökök 's papi testületek ellenben, étellel 's buzgósággal teljesek lévén, készek 's teljesen alkalmasok valának akárminek igazgatására. Nem volna igazságos ezt nekik vétkül tulajdonítani, őket bitorlással vádolni. A' dolgok' természetszerű folyamata ezt hozza magával; egyedül a' clerus volt erkölcsileg erős és buzgó, 's övé lett a' hatalom. Ez a' 'világegyetem' törvénye.

Ezen felfordulásnak nyomát a' császároknak e' korbeli egész törvényhozásában találhatni. Akár a' theodosianus, akár a' justinianus codexet üssük fel, benne nagy számú rendelkezéseket fogunk találni, mellyek a' clerusra 's püspökökre bizzák a' municipalis ügyek kormányzását. ¹⁾

Sok illy törvényeket lehetne felhozni 's mindegyikből azon lett dolog tűnnék ki; hogy a' római és középkori municipális kormány között az egyházi municipalitás szolgált átmeneti lépcsőül; a' clerusnak túlnyomó hatalma városok' ügyeiben követte a' régi municipalis magistratusokat 's megelőzte az újabb szabad városi községek alakulását.

Ezekből kitetszik milly névezetes hatalomeszközöket merithetett a' keresztény egyház mind saját szerkezetéből 's a' keresztény népre gyakorlott befolyásából, mind a' polgári ügyeknek általa üzött kormányozásából. 'S csakugyan ezen időszak óta hatalmasan is segítette az újabb polgárisodás jellemének alakítását. Kisértsük meg azon elemek' egybeállítását mellyekkel ez utóbbihoz járult.

¹⁾ L. Cod. Just. L. I., tit. IV., de episcopali audientia §. 26. §. 30. tit. IV. de defensoribus §. 8. stb.

Először is roppant nyereség volt az emberiségre nézve létezése egy erkölcsi befolyásnak, erkölcsi erőnek, mely csak meggyőződésen, hiten, 's erkölcsi érzelmeken nyugodt, közepette az anyagi erők' özönének, mely ezen időszakban a' polgári társaságot elhorította. Ha ekkor a' keresztény egyház nem létezik, az egész világ martaléka lesz az anyagi erőnek. Csak ez maga gyakorlott erkölcsi hatalmat. Még többet is tett: fenntartotta 's terjesztette eszméjét egy minden emberi törvények felett álló szabálynak, törvénynek; hirdette az emberiség javára nézve oly lényeges tant, hogy magosabban minden emberi intézményeknél, létezik egy örök törvény, melyet idő 's szokás változtával hol isteni törvénynek, hol természetjognak, hol észjognak neveznek, de mely mindig 's mindenütt, bár különböző nevek alatt, egy 's ugyanaz.

Végre az egyház nagy dolgot kezdett, a' lelki és világi hatalom' különválasztását. Ezen elválasztás a' lelkiösméret' szabadságának kútforrása, mert nem nyugszik más elven, mint a' mely alapúl szolgál a' lélekismeret' legtágabb szabadságának. Az erkölcsi 's világi hatalom' elválasztása azon eszmén nyugszik, hogy az anyagi erőnek sem joga, sem hatalma nincsen az elmék, a' meggyőződés, az igazság feletti uralkodásra. Kútfeje ezen elválasztásnak a' gondolat' világának a' tettek' világától, a' belső életnek a' külső élettől megkülönböztetése. Ekképen a' lélekismeret szabadságának elve, melyért Európa annyit küzdött, annyit szenvedett, mely oly későn 's gyakran a' clerus' akarata ellen győzött, ezen elv, a' lelki és világi hatalom' különválasztásának neve alatt, az európai polgárisodás bölcsőjében már le volt téve; 's a' keresztény egyház volt az, mely helyzetének szükségéből, védelmül a' barbárság ellen, azt hirdette 's terjesztette.

Egy erkölcsi befolyás munkás létezése, az isteni törvény' fentartása 's a' világi és lelki hatalmak' különválasztása, ez azon három nagy jótét, melyet a' keresztény egyház az ötödik században az európai világra árasztott.

De akkor is befolyása nem volt mindenben olly jótékony. Már az ötödik században tűntek fel az egyházban némelly elvek, mellyek utóbb polgárisodásunk' kifejlődésében más szerepet játszottak. Ezen időszakban az egyház keblében már divatozott a' kormányozóknak a' kormányozottaktól elválasztása 's függetlenségre törekvése, mellynél fogva a' keresztény társaságot kormányzó egyházi testület, a' hívek' egyetemének törvényeket szabott, a' nélkül hogy a' hívek' eszének vagy akaratának szabad jóváhagyását bevárná.

Ezek voltak a' polgárisodás' fő elemei, mellyeket Európa az ötödik században a' császári birodalomtól 's az egyháztól átvett. Illy állapotban találták a' barbárok a' római világot midőn azt magok' számára elfoglalták. Hogy jól ismerjük mindazon elemeket, mellyek polgárisodásunk' bölcsőjében találkoztak 's egymás közé vegyültek, még csak a' barbarokat kell szemügyre vennünk.

Ha itt a' barbárokról szölok természetes, hogy nem kívánom azok történeteit elbeszélni, mellyek nem ide tartoznak; közönségesen tudva van, hogy ezen időszakban császári birodalom' elfoglalói csaknem mindnyájan ugyanazon törzs ágai, mindnyájan germánok valának, némelly szláv sereg kivételével mint p. o. az alánok. Tudjuk azt is, hogy mindnyájan a' polgárisodásnak majdnem ugyan azon lépcsőjén állottak. Némi különbség lehetett ugyan közöttök a' szerint a' mint ritkább vagy gyakrabban érintkezésben voltak a' római világgal az elfoglalás előtt. Így például kétséget nem szenved, hogy a' góth nemzet miveltebb 's szelídebb erkölcsű volt a' frank népénél. De ha őket általános szempontból 's a' polgárisodásunkra háromlott eredményeket tekintjük, akkor, ezen különbség miveltségi állapotokra nézve az elfoglalás' időszakában keveset nyom.

Egy érzelmet, egy lett dolgot kell mindenekelőtt jól felfognunk hogy képzetünk legyen az akkori barbárokról: ez az egyedi függetlenség' gyönyöre, azon élvezet, szabadsága 's ereje teljes érzetében, játszhatni a'

világ', az élet' minden vakeseteivel; a' munka nélküli cselekvőség' öröme: egy kalandos, váratlan eseményekben gazdag változó, veszélyes élet' kéjei. Ez volt a' barbár állapotnak uralkodó érzelme, amaz erkölcsi inger, melly ezen roppant embertömegeket mozgásba hozta. Ma szabályszerű társaságunkban, mellybe zárhoztunk, igen nehéz csak képzelhünk is egy illy érzelemnek egész erejét, mellyel a' negyedik és ötödik századbéli barbárookra hatott. Véleményem szerint csak egy munkában van a' barbarságnak ezen jellemet egész erejével festve: 's ez Thierry munkája: *Histoire de la conquête, de l' Angleterre par les Normands*; csak ezen könyvben találjuk fel homeri valódisággal rajzolva azon indító okokat, hajlamokat, ingereket, mellyek embereket tette, cselekvésre bírják vadsággal határos állapotban. Sehol sem láthatni olly tisztán mi egy barbar, 's minő egy barbár' élete. Valami ehhez hasonlót, de sokkal gyengébbet, sokkal kevésbé egyszerűséggel 's valósággal előadva, találunk Cooper regényeiben is Amerika' vadlakosairól. Az amerikai vademberek' életében, viszonyaiban érzelmeiben, a' roppant őserdők' közepette, sok van a' mi bizonyos pontig a' régi germánok szokásaira emlékeztet. Ezen képek egy kissé eszményiek, költésziek ugyan; a' barbár élet' és szokások' rossz oldala nem tűnik ugyan elő egész nyersségében. Nem csak azon ártalmakat értem miket ezen szokások a' társasági állapotra háritanak, hanem magának a' barbárnak belső, egyedi állapotát is. Ezen személyes korlátlan függetlenségre törekvésnek, ezen kalandok után sovárgó márnak durvább, anyagibb oldala volt még mint Thierry munkája után ítélve hinnők. Mindazonáltal ha a' dolgok mélyére tekintünk, meg kell vallanunk hogy ezen durvasági, anyagisági 's vak önzési toldalék mellett is, a' személyes függetlenség utáni vágy nemes, erkölcsi érzelem, melly erejét az embernek erkölcsi természetéből meríti; ezen érzelem' lényege: öröm magát embernek érezhetni; az emberi személyesség öntudata legszabadabb kifejlődésében.

Ezen érzelmet a' barbár germánok vitték be az újabb polgárisodásba; ez ismeretlen volt a' római világ, ismeretlen a' keresztény egyház, ismeretlen majd minden régi polgárisodás előtt. Azon szabadság mellyel az ő világ statusaiban találkozunk, politikai, polgári szabadság; az egyes polgár az egész társulatnak tulajdona, ő magát a' társulatnak szenteli fel, a' társulatért kész magát feláldozni. Ugyanezt tapasztaljuk a' keresztény egyházban is; hő ragaszkodás a' keresztény testülethez, törvényei iránti vak hódolat, törekvés annak uralkodását terjeszteni, érzelmek lelkesíték tagjait; vagy más részről a' vallás az ember' belsejére hatván, lelkében harczot támasztott saját szabadsága ellen, hogy ezt az egyház' törvényeinek alávesse. De a' személyes függetlenség' érzete, a' szabadság vágy, melly egyéb czélt nem ismer, mint annak teljes élvezetét, ezen érzelem, ismétlem ismeretlen volt mind a' római világban, mind a' keresztény társaságban. A' barbárok tették azt le az újabb polgárisodás' bölcsőjébe. Abban ez olly nevezetes szerepet játszott, olly nagy eredményeket szült, hogy azt szükségképen mint annak egyik fő elemét kell tekintenünk.

De az újabb polgárisodás még egy másik elemét is a' barbároktól vette 's ez a' katonai patronátus, ama' kapcsolás melly egymáshoz kötötte az egyedeket, a' harczosokat, melly a' nélkül, hogy az egyesek szabadságát eltörölné, sőt, kivált eredetileg, bizonyos pontig még az egyenlőséget is fentartván, mind e' mellett hierarchiai subordinációt alapított, 's magvát vetette amaz aristocratiens szerkezetnek, melly utóbb hűbéri rendszerré fejlett. Ezen viszonynak bélyegző vonása egy embernek a' másikhoz ragaszkodása, az egyedek' egymáshozzi hősége, külső kényszerítés nélkül 's nem polgári tarsaságnak általános megállapított elvei által parancsolva. A' barbároknál a' polgári társaság egyedek közötti kapcsolatból származott, melly eredetileg, midőn még hadi csoportokban szerte kalandoztak, a' főnököt bajtársaihoz, utóbb a' hűbérurat vazallusaihoz kötötte. Ezen második elv, melly

az újabb polgárisodás' történeteiben szinte nagy szerepet játszott, az egyedeknek kölcsönös egymáshoz ragaszkodása, szinte a' barbárok' adománya.

Vajjon nem igaz-e' hogy a' római birodalom bukása pillanatában, már készen találjuk 's egymás ellenében mind azon elemeket, mellyek vegyületéből az új polgárisodás vala alakulandó? 's vajjon ezen polgárisodás, már bölcsőjében is, nem olly változatos mozgalmas, zavart-e minőnek azt e' czikkely elején festeni törekedtem? Mi három egészen különböző társaságot találtunk: a' municipalis társaságot, mint a' római birodalom végmaradványát; a' keresztény társaságot; a' barbár társaságot; ezen társaságokat egészen különböző szerkezettel, különböző elvekre építve, tagjaikban különböző érzelmeket táplálva; korlátlan függetlenségre törekvést, a' legteljesb önmegtagadás mellett; katonai főnökséget 's egyházi uraságot; az erkölcsi 's a' világi hatalmat egymással szemközt; az egyház' canonjait, a' rómaiak' tudós polgári törvényhozását, a' barbároknak még iratlan szokásjogát; mindenütt legzavartabb vegyületét a' nemzeteknek, nyelvek, társas állapotoknak, szokások eszméknek, érzelmeknek; ezt tárja elénkbe az ötödik század' eleje. Ez, úgy hiszem, némileg bizonyít azon általános jellem' valósága mellett, mellyet felebb polgárisodásunkra ruháztam.

Nem tagadhatom, hogy ezen zavar, ezen különbözőzés, ezen harcz sok bajt szült; ez okozta Európa kifejlődésének lassú haladását 's azon szenvedéseket, mellyeken keresztül törnie kellett. Mindazonáltal nem hiszem, hogy okunk legyen eziránt panaszra fakadnunk. Népekre szintúgy mint egyedekre nézve, a' legváltozatosabb 's legteljesbb kifejlődés' lehetősége, egy minden irányba ágazó, 's csaknem végtelen haladás' lehetősége, már magában is gazdagon pótol mindent, mibe netalán kerülhetett. Mindent együtt véve, ezen mozgalmas, munkás, erőszakos, viharos állapot szebben gyümölcsözött más

polgárisodásoknak egyszerűségénél; az emberi nem benne többet nyert mint veszített.

Most ismerjük általános vonásaiban azon állapotot, melyben a' római birodalom bukásakor a' világot hagyá, ismerjük ama ' különböző elemeket, melyek mozganak, surlódnak, 's vegyülnek, hogy az európai, újabb civilisációt megszüljék. A' következő czikkelyekben látni fogjuk mint haladnak, mint harcolnak, mint hatnak egymásra szemeink előtt; iparkodni fogok megmutatni, mivé alakultak 's mit miveltek azon időszakban mely a' berontás chaoszát követé 's némileg folytatá.

(Guizot után)

LUKÁCS MÓRICZ.
